

Toate volumele de izvoare publicate pînă acum sub egida Academiei de Științe din R. P. Bulgaria sufereau de o deficiență care a fost înlăturată odată cu apariția acestui tom. Astfel, acum în textul grecesc sînt indicate paginile ediției din care au fost scoase pasajele traduse.

În josul paginii se află notele — mai puțin numeroase și mai puțin bogate decît la textele apărute pînă în prezent.

Traducerea este ireproșabilă.

Volumul e însoțit de o listă a prescurtărilor și de un *index nominum et rerum*.

Există unele greșeli de tipar, dar ele sînt mai puțin evidente decît la tomurile precedente, ca urmare poate și a faptului că acest al XV-lea volum din izvoarele istoriei bulgarilor a apărut în condiții grafice mai îngrijite.

Nu ne îndoim că volumul va atrage luarea aminte și a cercetătorilor români, fie numai și pentru motivul că în numeroase pasaje din textele Annei Comnena, Akropolita și Theodor Skutariotul există referințe despre vlahii din regiunea Dunării de jos, în special despre cei care trăiau în munții Balcani. Autorii bulgari

țin însă să precizeze că „în multe cazuri prin vlahi [din izvoarele bizantine] sînt indicați bulgari” (p. 307). Evident, un atare punct de vedere intră în contradicție atît cu sensul spuselor cronicarilor bizantini cit și cu realitatea istorică.

Volumul al XV-lea din *Fontes Historiae Bulgaricae* este important și pentru faptul că el ne oferă date privind aspectele sociale, economice și politice ale vieții tuturor comunităților omenești din Peninsula Balcanică și de la Dunărea de jos într-o anumită epocă. Din păcate, motive de ordin tehnic i-au împiedicat pe Mihail Voinov, Vasilka Tăpkova-Zaimova și Liubomir Ioncev să întregescă tabloul societății omenești din această parte a Europei în secolul al XII-lea și prima jumătate a secolului al XIII-lea și cu alte izvoare literare. În nădejdea că acest gol va fi umplut într-un viitor pe care-l dorim cit mai apropiat, recomandăm cu căldură bizantinologilor, arheologilor și, în general, tuturor istoricilor care-și îndreaptă atenția asupra trecutului regiunilor balcanice la începutul celui de al II-lea mileniu e.n. acest al XV-lea tom din *Fontes Historiae Bulgaricae*.

Petre Diaconu

BEȘEVLIËV, V, *Les inscriptions protobulgares et leur portée culturelle et historique*, în *Byzantino-Slavica*, *Revue internationale des études byzantines*, XXXII, Praga, 1971, fasc. 1, p. 35—51.

În prima parte a articolului său, V. Beșevliev¹ trece, rapid, în revistă cele mai importante evenimente politice din sec. VI—VII petrecute în Peninsula Balcanică, evenimente care culminează cu așezarea la sud de Dunăre a protobulgarilor, în jurul anului 680.

Protobulgarii (numiți ca atare pentru a-i deosebi de bulgarii slavizați mai târziu) au înființat, după cum se știe, un stat puternic care, cu întreruperile provocate de revenirea stăpînirii bizantine la Dunărea de jos, iar mai târziu de ocupația otomană, a supraviețuit pînă în zilele noastre.

¹ O bună parte a problemelor dezbătute în acest articol, au fost tratate pe larg în volumul lui V. Beșevliev *Die protobulgarischen Inschriften*, Berlin, 1963.

Statul bulgar, susține V. Beșevliev, este nu numai primul, ci și cel mai vechi stat balcanic, exceptînd, evident, pe cel grec. Timp de două secole, organizarea, instituțiile și obiceiurile protobulgarilor au dominat în statul creat pe la 680—681. Acestor protobulgari li se datorează și cele peste 100 de inscripții în limba greacă săpate în piatră și găsite aproape toate în partea de nord-est a Bulgariei, mai ales în apropierea Pliskăi, capitala primului stat bulgar. Inscripțiile datează din secolul al IX-lea.

Plecînd de la conținutul inscripțiilor, autorul prezintă pe scurt titlurile și funcțiile conducătorilor și dregătorilor celor mai importanți.

V. Beșevliev socotește că „inscripțiile protobulgare au o altă importanță de prim ordin” și anume pe aceea de „fenomen cultural”. Profesorul bulgar atrage atenția că nu s-a apreciat, pînă astăzi, la dreapta ei valoare importanța inscripțiilor protobulgare. Numărul inscripțiilor pe piatră și varietatea lor sînt superioare aceluia care se întîlnesc în lumea occidentală din epoca respectivă. Inscripțiile protobulgare — susține V. Beșevliev — nu pot fi comparate cu cele din lumea greacă sau din lumea occidentului romanic. În timp ce la Bizanț ele nu reprezintă altceva decît o continuare a unei vechi și milenare tradiții „apariția și existența inscripțiilor protobulgare nu se datorează nici tradiției și nici influenței bisericii creștine. Ele reprezintă un fenomen pe de-a-ntregul original care rămîne izolat în mijlocul culturii medievale a popoarelor vecine și mai depărtate” (p. 38).

Faptul că inscripțiile sînt scrise în limba greacă nu le diminuează importanța. Se știe doar, susține V. Beșevliev, că primele „texte în proză” ale unui popor au fost scrise în limba altui popor, mai vechi, care obișnuia să scrie într-o formă literară pe deplin conturată. În acest sens se citează cazul lui Quintus Fabius Pictor, care și-a scris opera în grecește și nu în latinește, sau al lui Einhard, scriitor german, care și-a redactat opera în latinește și nu în germană. În sfîrșit se citează și exemplul celei mai vechi cronici românești care a fost scrisă în limba slavobulgară.

Autorul atrage atenția că printre inscripțiile protobulgare păstrate există două în

limba bulgară, datînd, de asemenea, din secolul al IX-lea.

Un alt factor care diferențiază inscripțiile protobulgare de cele grecești este reprezentat de marea varietate a conținutului lor. Din acest punct de vedere, ele se subdivid în următoarele grupe: 1) inscripții — cronici epigrafice sau *res gestae*, 2) inscripții triumfale cu nume de fortărețe sau de bătălii, 3) inscripții onorifice, 4) inscripții menționînd edificii, 5) borne, frontiere, 6) inventare, 7) ordonanțe militare și 8) tratate de pace.

Ținînd seama de numărul și caracterul conținutului lor, se poate accepta afirmația lui V. Beșevliev că ceea ce în alte țări era scris pe materiale perisabile (papiri, pergament, hirtie etc.) aici, în Bulgaria, era scris pe piatră.

În continuare autorul prezintă detaliat fiecare grupă de inscripții în parte.

Firește, observațiile asupra importanței inscripțiilor protobulgare ca fenomen cultural sînt juste. Ele trebuie completate însă și cu constatarea că aceste inscripții apar într-o regiune care a cunoscut (în epoca antichității romane) obiceiul inscripțiilor. Astfel prezentîndu-se lucrurile este posibil ca numărul și marea lor varietate să constituie, cel puțin în parte, un ecou îndepărtat al tradiției inscripțiilor din vremea antichității romane.

Independent de aceasta lucrarea lui V. Beșevliev trebuie apreciată și din punct de vedere metodologic. Prin ea se demonstrează că inscripțiile ne oferă și alte probleme decît cele pe care le conțin textele lor.

Petrc Diaconu

NIELS BANTELMAAN, *Hamfelde (Kreis Herzogtum Lauenburg). Ein Urnenfeld der römischen Kaiserzeit in Holstein. Mit einem anthropologischen Beitrag von Ursula Aner* (Hamfelde (districtul Herzogtum Lauenburg). Un cimitir de incinerare în urne din epoca romană imperială din Holstein. Cu o contribuție antropologică de Ursula Aner), *Offa-Bücher*, vol. 24, Neumünster, 1971, 205 p., 17 fig., 124 pl., 7 hărți, 7 planșe tipologice, 2 anexe.

Pentru specialistul în arheologie, monografia necropolei de incinerare de la Hamfelde este în primul rînd un model de valori-

ficare științifică a unui complex arheologic.

Autorul își delimitează în introducere precis sfera investigației sale. „Tratarea anti-